BIBLIOTEKARZ PODLASKI
4/2021 (LIII)
<https://doi.org/10.36770/bp.661>
ISSN 1640-7806 (print) ISSN 2544-8900 (online)
www.bibliotekarzpodlaski.pl

Magdalena Dudzińska*

Uniwersytet w Białymstoku, Polska / University of Białystok, Poland

ORCID: 0000-0001-5817-9726

**Międzynarodowe Sympozjum „Lelewel interdyscyplinarny.
Recepcja pism i prac Joachima Lelewela 160 lat
po Jego śmierci”, Białystok - Poznań - Paryż 27 -
28 maja 2021 r. Sprawozdanie**

International Symposium *Interdisciplinary Lelewel*.

*The reception of Joachim Lelewel's writings and works 160 years
after his death, Białystok - Poznań - Paris 27 - 28 May 2021. A report*

W dniach 27–28 maja 2021 roku odbyło się w formie *online* międzynarodowe sympozjum „Lelewel interdyscyplinarny. Recepcja pism i prac Joachima Lelewela 160 lat po Jego śmierci”, w które to przedsięwzięcie zaangażowane były trzy placówki naukowe: Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Białymstoku, Wydział Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Ośrodek Kultury Polskiej Sorbonne-Université. Sympozjum zorganizowały badaczki Lelewela oraz związanych z nim instytucji emigracyjnego życia Polaków w I połowie XIX wieku, literaturoznawczynie i historyczki: dr hab. Danuta Zawadzka, prof. UwB, prof. dr hab. Violetta Julkowska z UAM oraz dr hab. Iwona H. Pugaczewicz, prof. Sorbony.

* Magdalena Dudzińska – mgr, doktorantka w Katedrze Modernizmu Europejskiego na Uniwersytecie w Białymstoku. Autorka artykułu: *Filomacki związek z miejscem – fragmenty geobiografii Michała Rukiewicza i Adama Mickiewicza* (2018).

Tematyka konferencji, koncentrująca się wokół największego polskiego historyka okresu romantyzmu Joachima Lelewela oraz jego prac, które – podobnie jak biografia uczonego – ściśle splatały się z literaturą epoki wieszczów, wzbudziła niemałe zainteresowanie, co znalazło swoje odzwierciedlenie zarówno w jego interdyscyplinarnym charakterze, jak i we frekwencji osób zgłoszonych do udziału w obradach. Interdyscyplinarność stała się programowym wątkiem sympozjum, już w zaproszeniu organizatorki podkreślały, że Lelewel ważny jest nie tylko dla historyków i polonistów, ale także bibliologów i bibliotekoznawców, numizmatyków, kartografów, geografów, kulturoznawców, muzealników, czy historyków sztuki. W konferencji uczestniczyło osiemnastu prelegentów reprezentujących kilka dyscyplin naukowych i ośrodków akademickich (IBL PAN, UW, UJ, UŚ, UJD, Sorbona, UAM, UwB), w tym dwie przedstawicielki ośrodków zagranicznych.

Uwagę badaczy przyciągała wielowymiarowość postaci i dziedzictwa Joachima Lelewela: jego obecność w tekstach innych twórców, rola własnych dzieł dziejopisa – zarówno tych szeroko komentowanych, jak i mniej znanych – on jako profesor pozostający w szczególnej relacji ze swoimi studentami oraz autorytet pedagogiczny, historyk i publicysta kształtujący poglądy na określone grupy społeczne (tak elity, jak lud), autor koncepcji geopolitycznych, kartograf i rytownik, wreszcie Lelewelowskie przestrzenie pamięci oraz recepcja jego myśli w późniejszym piśmiennictwie. Zróżnicowany wymiar podjętej przez referentów problematyki zobligował organizatorów do bardziej szczegółowego określenia obszarów poszukiwań w ramach dwóch paneli tematycznych: „Lelewel interdyscyplinarny i emblematyczny” – 27 maja, „Duch Lelewelowski, recepcja i miejsca pamięci” – 28 maja.

Obrady zainaugurowali prof. dr hab. Józef Dobosz – dziekan Wydziału Historii UAM oraz prof. dr hab. Jarosław Ławski – dziekan Wydziału Filologicznego UwB i prowadzący pierwszą część obrad. W swoich wystąpieniach zwrócili oni uwagę zarówno na wyjątkowość postaci Joachima Lelewela i potrzebę namysłu nad jego twórczością, jak również na wciąż żywą obecność spuścizny romantycznej w badaniach prowadzonych przez historyków, kulturoznawców i przedstawicieli innych dyscyplin naukowych.

W wystąpieniach z pierwszego dnia konferencji można było dostrzec właśnie interdyscyplinarny charakter sympozjum, wystąpienia swoje wygło-

sili bowiem badacze reprezentujący kilka dziedzin naukowych, tj. historię literatury, historiografię, archiwistykę, językoznawstwo, orientalistykę, historię sztuki i muzealnictwa.

Prof. dr hab. Maria Prussak, badaczka związana z Instytutem Badań Literackich PAN w Warszawie, historyczka literatury romantyzmu i edytorka, w swoim wystąpieniu: *Lelewel – negatywny bohater Aleksandra Puszkina*, przedstawiła losy znajomości Puszkina i Lelewela. W referacie omówione zostały między innymi teksty Puszkina, w których przywoływana była postać Lelewela, jak i pisma, w których Lelewel odwoływał się do doświadczeń biograficznych i dzieł rosyjskiego poety.

Dr hab. Katarzyna Błachowska, historyczka z Uniwersytetu Warszawskiego, badaczka polskiej, rosyjskiej, ukraińskiej, białoruskiej i litewskiej myśli historycznej od schyłku XVIII do XX wieku, wygłosiła referat *Joachima Lelewela model historycznej relacji Ruś–Moskwa (Rosja) – konceptualny fundament „polskiej szkoły” badań dziejów Europy Wschodniej*. Swoje wystąpienie Błachowska poświęciła Lelewelowskim pracom nad dziejami Europy Wschodniej, które stały się punktem odniesienia dla kolejnych pokoleń polskich historyków, dlatego autorka referatu nazywała je „szkołą polską”.

Dr hab. Jerzy Borowczyk, prof. UAM, poznański badacz literatury romantyzmu i współczesności, tematem referatu *Lelewel jako bohater i uczestnik filomackiej korespondencji. Przyjaźń, historia, geografia, poezja* uczynił Lelewela epistolarnego. Istotnym elementem wystąpienia Borowczyka była charakterystyka więzi i afektów łączących profesora oraz filomacką wspólnotę.

Kinga Kantorska, archiwistka, pracownik emerytowany paryskiego Archiwum Państwowego w swoim referacie noszącym tytuł *Inwentarze pośmiertne spuścizny Lelewela – omówienie krytyczne zawartości* zanalizowała akty notarialne znajdujące się w Archives Nationales de France oraz Archives de l’État a Bruxelles (Rijksarchief te Brussel). Prelegentka zwróciła uwagę na zawartość masy spadkowej Lelewela, scharakteryzowała też analogie między dokumentami, rozważyła, na ile się one uzupełniają, co wnoszą do naszej wiedzy i wyobrażeń na temat Joachima Lelewela.

Dr hab. Violetta Jaros, prof. UJD, językoznawczyni z częstochowskiego uniwersytetu, badaczka idiolektu i idiosylu Joachima Lelewela, przedmiotem analiz uczyniła późne jego listy. W wystąpieniu *Samotnik brukselski prywatnie. Słownictwo związane z chorobami i zjawiskami chorobowymi*

w korespondencji Joachima Lelewela z najbliższymi Autorka pokazywała, jak potoczna wiedza językowa o chorobie i leczeniu łączy się z wiedzą pozajęzykową, a indywidualne asocjacje z przekonaniami wspólnotowymi.

W dyskusji po pierwszej części obrad szczególną uwagę poświęcono relacji Lelewela i Puszkina, jak również roli Lelewela w podtrzymywaniu filomackiej wspólnoty podczas zesłania. Zwrócono uwagę na znajdujące się w archiwach niezwykle cenne dokumenty pozostawione przez Joachima Lelewela, tak osobiste i dotyczące jego samego czy spraw rodzinnych, jak i odnoszące się do życia publicznego I połowy XIX wieku.

Po przerwie rozpoczęto drugi panel, moderowany przez prof. Iwonę Pugacewicz. Wspólnym mianownikiem niemal wszystkich referatów w tej części było zainteresowanie Lelewela wizualnym przekazem historycznym, kartografią i rytownictwem, a także emblematami wyobraźni zbiorowej związanymi z historią.

Panel otworzył referat wygłoszony wspólnie przez dwie orientalistki z Krakowa: **dr hab. Renatę Czekalską**, **prof. UJ** – literaturoznawczynię i **dr hab. Agnieszkę Kuczkiewicz-Fraś**, **prof. UJ** – językoznawczynię. Prelegentki w swoim wystąpieniu zatytułowanym *Joachim Lelewel jako badacz Orientu. Źródła orientalistyczne w Lelewelowskim archiwum Uniwersytetu Wileńskiego* przedstawiły wyniki kwerendy w zbiorach pozostawionych przez uczzonego na mocy testamentu macierzystej uczelni. Badaczki i edytorzy najnowszego wydania *Dziejów starożytnych Indii* (2015) Joachima Lelewela przeanalizowały bogatą kolekcję wielojęzycznych prac, które historyk gromadził na potrzeby swoich badań nad Wschodem i omówiły kilka z nich. **Dr hab. Dorota Siwicka**, **prof. IBL PAN**, literaturoznawczyni z Pracowni Literatury Romantyzmu Instytutu Badań Literackich PAN i autorka książki-atlasu *Mapy romantyków* (2018), w referacie *Kartograf wyobrażeń*, omówiła mniej znaną część kartograficznego dorobku Lelewela. Zajęła się kartami towarzyszącymi Lelewelowskim badaniom starożytności i średniowiecza, mapami rekonstruującymi przestrzenne widzenie świata, a więc geograficzne wyobrażenia ludzi dawnych epok.

Kolejny referat wygłosiły przedstawicielki Muzeum Narodowego w Krakowie: historyczka sztuki i kustosz **Katarzyna Podniewska** oraz historyczka i kustosz **Janina Wilkosz**. W wystąpieniu *Joachim Lelewel. Portret rytownika* prelegentki przybliżyły realizowany w ich placówce interdyscyplinarny projekt badawczy „Katalog matryc graficznych Joachima Lelewela

ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie”, przedstawiły losy kolekcji, opisały amatorską pracownię graficzną Lelewela i jego drogę do opanowania umiejętności posługiwania się szlachetnymi technikami graficznymi.

Dr hab. Danuta Zawadzka, prof. UwB, historyczka literatury w Zakładzie Literatury XIX Wieku i Kultur Regionalnych Uniwersytetu w Białymstoku, w swoim referacie pt. *Antykwariusz na czele rewolucji? Od „Nowosilcowa” wileńskiego do warszawskiego* omówiła żywą w XIX i XX wieku czarną legendę Lelewela i jego emblematyczne role. Zwróciła też uwagę, że autor *Nowosilcowa w Wilnie w roku szkolnym 1823/24* również posługiwał się emblematem, wzmacniając sprawczą moc słowa oraz performowanie świadomości historycznej i obywatelskiej.

Pierwszy dzień sympozjum zamknęła dyskusja, w której uczestnicy spotkania zatrzymywali się nad kartograficznym dorobkiem Lelewela, interpretacją ważnego z perspektywy polonistów *Nowosilcowa*, jak też komentowali kulturową recepcję dorobku autora *Historyki*.

Obrady drugiego dnia sympozjum moderował historyk z Uniwersytetu Jagiellońskiego, profesor Krzysztof Zamorski. Wygłoszone referaty dotyczyły przedstawienia Lelewela jako pedagoga, wychowawcy, historyka reagującego krytycznie na koncepcje polityczne Wielkiej Emigracji po roku 1830, referentów interesował też filologiczny wymiar prac Lelewela oraz odbiór jego myśli, prac, działalności publicznej.

Zainicjowało je wystąpienie dyrektor ośrodka Kultury Polskiej Sorbonne-Université **dr hab. Iwony Pugacewicz, prof. Sorbony**, historyczki z Uniwersytetu Warszawskiego. W referacie *Wielka Emigracja a Lelewelowski duch kształcenia historycznego* badaczka postawiła sobie za cel ukazanie pedagogiczno-wychowawczej roli wielkiego historyka na emigracji oraz prezentacja recepcji jego poglądów i dorobku intelektualnego w dziejach wychodźczej szkoły (Batignolles i inn). Badaczka przedstawiła między innymi wpływ samego Lelewela i jego myśli w procesie budowy pierwszych instytucji edukacyjnych na obczyźnie. **Dr Piotr Kowalewski Jahromi**, historyk z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, który zajmuje się m.in. teorią historii i historiografii oraz filozofią analityczną, w swoim wystąpieniu *Historyk(a) pomiędzy filozofią a polityką. Próba porównawczego odczytania „historyk” Lelewela i Droyse-na* przeprowadził próbę porównania dwóch „historyk”, polskiej i niemieckiej, autorstwa Joachima Lelewela i Johanna Gustava Droysena. Prelegent rozwa-

żał, jak obaj badacze rozumieli pojęcie „historyki”, gdzie możemy znaleźć ich punkty wspólne, a gdzie w obu dziełach uwidoczniają się ważne różnice. **Dr hab. Maciej Junkiert, prof. UAM** – polonista, komparatysta i historyk idei z Poznania, w wystąpieniu utrzymanym w duchu *classical reception studies*, a zatytułowanym *Spory fakultetów. Filologie Hegla, Lelewela, Böckha*, zajął się wspólną wszystkim wymienionym w tytule uczonym tradycją filologii. Intelktualna wspólnota Hegla i Lelewela, ucznia wileńskiego „Grodka”, realizująca się dzięki ich pasji filologicznej i rozumieniu słowa, stała się ciekawym kontrpunktem dla przekonania o ich osobności i nieporównywalności. **Dr hab. Monika Rudaś-Grodzka, prof. IBL PAN** – warszawska historyczka idei, historyczka literatury XIX i XX wieku, badaczka pism i duchowości kobiet, wygłosiła podczas sympozjum referat *Upiór w koronie*, poświęcony dziełu Joachima Lelewela pod tytułem *Korona Polski i jej królewskość*. Autorka referatu w swoim wystąpieniu krytycznie odniosła się między innymi do sposobu, w jaki Lelewel widział Stanisława Augusta Poniatowskiego, „upiora w koronie”, a także postrzegał kobiety zwracając uwagę na Lelewelowską idiosynkrazję, która stała się częścią wyobraźni romantycznej i jednym z fantazmatów polskości.

Panel zamknęła dyskusja, w której zastanawiano się między innymi nad edukacyjnym dziedzictwem Lelewela na emigracji, zasadnością wspólnego czytania *Historyk* Lelewela i Droysena, potrzebą całościowej lektury dzieł Lelewela w przy interpretacji jego publicystyki, jak również nad filozoficznym wymiarem zainteresowań historyka. Po przerwie rozpoczęto ostatnią część panelową. Referaty wygłoszone podczas jej trwania dotyczyły problematyki biograficznej, recepcji i pamięcioznawstwa.

Dr. hab. Zofia Dambek-Giallelis z Instytutu Filologii Polskiej UAM, historyczka literatury, znawczyni twórczości Norwida i kierowniczką Laboratorium Dokumentacji Literackiej w referacie *Joachim Lelewel Bartoszewiczów (szkic bio-bibliograficzny)* omówiła relacje Juliana Bartoszewicza i Joachima Lelewela oraz ich ślady w archiwum Bartoszewiczów, a także recepcję dzieła i myśli Lelewela w pracach warszawskiego historyka. **Prof. dr hab. Jolanta Sztachelska**, literaturozawczyni z Uniwersytetu w Białymstoku, kierowniczką Katedry Modernizmu Europejskiego i Badań Kulturowych, w swoim wystąpieniu zatytułowanym *W poszukiwaniu syntezy – Pruszyński i Lelewel* omawiała powinowactwa pomiędzy *W czerwonej Hiszpanii* (1936–37) i *Historyczną paralelę Hiszpanii z Polską w XVI, XVII, XVIII* (1820). Sztachelska

zaznaczyła, że niezależnie od swoich zainteresowań iberystycznych, Lelewel i Pruszyński należeli do twórców „chorych na Polskę” – w swoich tekstach zawsze nawiązywali do Polski i jej dziejów. **Prof. dr hab. Violetta Julkowska**, historyczka historiografii (ale też z wykształcenia polonistka) na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, podczas sympozjum wygłosiła referat pod tytułem: *Lelewelowskie przestrzenie pamięci – Wilno, Paryż, Bruksela, Poznań*. Przywołane miejsca, z wyjątkiem Poznania, wiążą się z realną obecnością w nich Joachima Lelewela, Poznań natomiast jest przestrzenią pamięci symbolicznie powiązanej z osobą Lelewela m.in. poprzez działalność Jana Konstantego Żupańskiego. Ważnym wątkiem wystąpienia okazały się uroczystości o charakterze funeralnym, w tym nabożeństwa pogrzebowe i mowy pogrzebowe, będące pierwszą formą upamiętnienia osoby Lelewela w czerwcu 1861 roku w wymienionych miastach oraz w wielu innych miejscach.

Panel zamknęła dyskusja nad wygłoszonymi referatami. Ze szczególnym zainteresowaniem badacze zastanawiali się nad rolą nabożeństw pogrzebowych upamiętniających Lelewela i ich wspólnototwórczym wymiarem, istnieniem „szkoły Lelewela”, polskimi opisami Hiszpanii.

Obrady konferencji podsumowały organizatorki dr hab. Danuta Zawadzka, prof. dr hab. Violetta Julkowska, dr hab. Iwona Pugaciewicz, przedstawiając pojawiające się w referatach wnioski i postulaty oraz zapraszając uczestników do kontynuowania współpracy, do dalszego interdyscyplinarnego badania pism i działań Lelewela, związanych z historykiem środowisk, śledzenia recepcji jego poglądów.

Konferencja pozwoliła zobaczyć, jak nieoczywistą i zaskakującą postacią okazuje się Joachim Lelewel oglądany z kilku nierzadko odległych od siebie perspektyw. On je wszystkie był w stanie zmieścić w swoim warsztacie naukowym, dzięki czemu dysponujemy dziś mnogością możliwości badawczych i sposobów rozumienia dokonań pionierskiego historyka, rytownika, kartografa, pedagoga, mistrza poetów i pisarzy, który poruszał swoich przyjaciół i wrogów. Zdalna forma sympozjum, mimo swoich oczywistych wad, pozwoliła na spotkanie osób pracujących na co dzień w odległych od siebie miejscach. Dzięki zdalnej komunikacji niedogodności wynikające z trwającej wciąż pandemii nie zatrzymały naukowego namysłu nad osobą i Joachima Lelewela, i pozostawionymi przez niego tekstami. Za koordynację medialną wydarzenia odpowiadali związani z Uniwersytetem w Białymstoku: dr Karolina Szymborska, mgr Krzysztof Andruczyk, mgr Jarosław Kuźmicki.

Magdalena Dudzińska, Międzynarodowe Sympozjum „Lelewel interdyscyplinarny. Recepcja...”

SYMPOZJUM ONLINE/PROGRAM

Lelewel interdyscyplinarny Recepcja pism i prac Joachima Lelewela 160 lat po Jego śmierci

Wydział Filologiczny, Uniwersytet w Białymstoku
Wydział Historii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Ośrodek Kultury Polskiej Sorbonne-Université
27–28 MAJA 2021 ROKU

Okładka Programu Konferencji